

Októberi koncertek

1 Az idei, Olivier Messiaen emlékének szentelt „Korunk zenéje” sorozat keretében a Zene Világnapján a **Szombathelyi Szimfonikus Zenekar** adott koncertet az MTA Dísztermében. A koncert nyitószáma Messiaen műve volt (Eg-zotikus madarak), ezt jubiláló szerzők darabjai követték: az idén 100 esztendő Takács Jenőtől a Miniatures pour orchestre (op. 53), valamint szünet után a két ötvenéves szerző, Sugár Miklós és Szigeti István egy-egy kompozíciója (Szivárvány havasán, ill. ősbemutatóként a Solo per te). Az est karmestere a zenekarral rendszeresen fellépő Ertünger Alpasian volt.

A „Korunk zenéje” sorozat sohasem tudta elérni a popularitásnak azt a mértékét, amit „nagytestvére”, a „Varsói ősz” – mindig a kevesek, jobbra a szakmai körök érdeklődésére tarthatott számot. Ámde a „nem sokaság, hanem lélek” mottóval választása talán kellő erő és lelkesedést adhat szervezőknek, szerzőknek-előadóknak és hallgatóknak egyaránt, hogy kitartsanak, és továbbra is higgyenek a hasonló jellegű koncertek szükségességében, létjogosultságában.

Közben viszont – és ezt aligha vitathatjuk – mindegyre csökken a kortárs-zene játszásának lehetősége, ami viszont azzal jár együtt, hogy ettől a korántsem egységes stílustól elszokjanak azok a hallgatók is, akik korábban már-már bennfentesnek, jártasnak érezhették magukat a zenének e területén. Ennek nyilvánvaló következménye, hogy még a jól kigyakorolt, nívós produkciók is önmagukban megálló, ám kevés hasznosítható tanulságot-tapasztalatot kínáló lehetőségként merülnek a feladás homályába, s ez mérhetetlen, bár annál jelentősebb kár.

Középkorú koncertlátogatók még emlékezhetnek a szombathelyi zenekarnak arra a hőskorára, amikor az országos élvonalban is előkelő helyet foglalt el ez az együttes a kortárs-kompozíciók megszólaltatásában – mára mindez nosztalgikus távolba került, s a zenekarnak mind kevesebb olyan tagja van, akik megélték, pozitív élményként, az említett éveket.

Pedig nem boszorkányság az újszerű hangzások életre-keltése! Viszont a hiányzó állandó – már-már jó értelemben vett rutin érzetét keltő – kapcsolat a legújabb zenei természettel, a legváratlanabb pillanatokban érezteti hatását. Például oly módon, hogy nem a technikailag nehéz részletek sikerülnek kevésbé, hanem esetleg egészen hétköznapi feladat marad megoldatlan, amennyiben érezhetően hiányzik a zenekari tagok „rálátása” a mű egészre.

Messiaen műve a zenekarnak csak egy részét foglalkoztatja? Az előadók – főként a szóló-állásokban – felkészült zenészekként bizonyítottak. Mégis, valami alapvetővel maradtak adósaink. A madarakról adott hangzásélményt talán ahhoz tudnám hasonlítani, mint ha madár-kepeket azonos méretűre kinagyított poszterek mutatnának, ámde annak feltüntetése nélkül, hogy mekkora is eredetileg az adott madár. Márpedig nem mindegy, hogy a szabad szemmel kivehető jellegzetességek kínálnak gyönyörködnivalót, vagy pedig a mikroszkópikus részletek felnagyítása kínál újabb rácsodálkozni-valót.

Hallottunk színeket, szépeket-érdekesekeket – de korántsem lehettünk biztosak abban, hogy valóban azt a hangzást akarták elénk tárni a zenészek, ami megszólalt. Igaz, az MTA díszterme korántsem tekinthető ideális akusztikájúnak. Valószínűleg nem lehet „jó” helyen ülni ahhoz, hogy a ténylegesen megszólalt arányokat-viszonylatokat halljuk; vagyis, a játékosok, élükön a karmesterrel, hasonlóképp tanácstalan helyzetben lehetnek.

Leginkább kirívóan Szigeti István darabjában érvényesült ez, ahol már csak a két instrumentum különböző dinamikai adottságaiból adódóan sem érvényesülhetett a zongora és a hárfa olykor kettősverseny szólistáira emlékeztető viszonylata. Csak azt remélhetjük, hogy a hangfelvétel – a keverőpult lehetőségeinek értő igénybevételével – a zeneszerző kottában rögzített elképzeléseinek jobban megfelelő hangképet őriz.

Takács Jenő műve, mondhatni, a zenekar repertoárdarabja. A szombathelyi

együttes gyakran és sokat játszik az osztrák-magyar határ túloldalán élő komponistától, s az ebből adódó, ösztönössé váló stílusismeret jótékonyan éreztette hatását. Külön elismerés illeti az előadót, amiért az egyszerűt sohasem unták meg, nem szimplifikálták, illetve kiüresedett, rutinszerű előadással nem akadályozták a szerzői közlendőnek a hallgatókhoz való eljutását.

Nehéz megérteni, miért nem sikerült még jobban Sugár Miklós művének megszólaltatása. A közismert – legalábbis, az iskolázott zenészek számára már csak népzenei tanulmányaikból is emlékezetes – ősi magyar dallam megszületésének folyamata érdekes és izgalmas feladatot kínál a játékosoknak. Tulajdonképp örömforrás lehetett volna, amint egyik-másik hangszercsoporton felhangzanak a dallam jellegzetes foszlányai, majd fokozatosan körvonalazódik az egész melódia. Az igényes zenei feladatot itt az arányok megtervezése, az egyidejű rétegek egymáshoz viszonyított, összességükben kiegyensúlyozott megszólaltatása kínálta. Érdeklődés és hallás kritériumainak nem tettek eleget azok a játékosok, akik egyébként technikai kihívásoktól sem riadnak vissza. Nem lenne szabad sohasem feladni a gyönyörködés és gyönyörködtetés lehetőségét! A „csak” lejátszott szólamokból létrejövő hangzástól lelketlen lesz; az értő figyelem hiánya megboszulja magát!

Azzal a lehetőséggel sem éltek, amelyet a műsor zárószáma kínált. Jóllehet, zenekari darabként most került sor az ősbemutatóra, magát a kompozíciót azonban (alig módosított alakban) megismerhették volna arról a szerzői lemezzel, amely Szigeti elektronikus természetéből adott ízelítőt.

A bármiféle elemzésnél beszédesebb hangzó példa ismeretében kihívást jelentettek volna olyan helyek, amelyek megoldását (pl. lassúbb tempó választásával) eleve feladták, máskor pedig plasztikus hangulatokat találtak volna – amelyek a karmester számára sem realizálódtak pusztán a partitúra kottaképe alapján.

A már eredetileg is zenekarra szánt, később elektronikus úton realizált, végül most zenekaron is felhangzó mű sorsa kellőképp kalandos ahhoz, hogy felfigyeljünk a szerző állhatatosságára: évtizednyi távlatból sem adta fel, hogy megvalósítsa egykori elképzelését. Ez önmagában is okot kellett volna, hogy adjon az elgondolkozásra – és nagyobb felelősséggel kellett volna kikísérletezni azokat az eszközöket, amelyek ténylegesen többet jelentenek (jelenthettek volna) a gépi megszólaltatáshoz képest.

Mégis, nem minden tanulság nélküli volt a bemutató; kérdés, hogy indokolt-e, megalapozott-e a zongora és hárfa szólistikus duóztatása, vagy pedig a komponistának szembe kell néznie azzal a ténnyel, hogy ami a technika jóvoltából gond nélkül megoldható (kierősítéssel), a hangszerek természetes adottságaiból adódóan megvalósíthatatlan. És akkor egy további tanulság: íme, ha a szerzőnek csak elvétve van lehetősége a zenekari hangzás lehetőségeinek tényleges kiismerésére, csak fokozatosan tehet szert színvonalas hangszerelési ismeretekre – s ezen az íróasztalfiók számára komponált megannyi zenekari darab sem segítene. Vagyis: égetően szükséges lenne, hogy kapjanak lehetőséget a szerzők az általuk leírtak hangzó kontrolljára. Akkor a kíséreltek nem maradnának a fikciók terén, hanem mindinkább az egyre alaposabban megismert reális lehetőségek keretei között mozognának. A valóságtól elrugaszkodott kíséreltek ugyanis arra – is – engednek következtetni, hogy a szerzők ismeretanyaga (ilyen esetekben önhibájukon kívül) hiányos. De ez már messze túlmutat az ünnepi est keretein...

És továbbra is csak sajnálkozni lehet azon, hogy nincs minden műsorszám olyan hálás helyzetben, mint a Takácsművek, amelyek többszöri megszólalásra kaptak lehetőséget. Valójában nemigen kárhoztatható az a muzikus, aki az egyszeri előadás érdekében kevésbé érzi magát érdekeltnek a mind tökéletesebb interpretáció létrehozásában. Az egyszerű-játszott darab hamar a feledés homályába vész, elmosódott emlékkép lesz az idők távlatából. Legmaradandóbb még a hangulati töltés lesz – no, nem a darabé, hanem a próbáké és az előadásé. Tehát, a zenei tanulságok leginkább olyan művekből adódnak, amelyek lehetőséget kaptak a többszöri megszólaltatásra.

A puding próbája az evés – aki végighallgatta a koncertet, nemcsak hogy nem bánta meg, hogy résztvevő rajta – talán ahhoz is kedve támadna, hogy újrhallgassa a műsort. S ha akár csak ennyi lelkesedésről tudnak is az előadók, érezhetik: munkájuk nem felesleges. És sohasem szabadna szem elől téveszteniük azt amire egy beszélgetés során rangos előadóművészünk mutatott rá: csodálatos anyanyelvünk a hangszeresek tevékenységét „játék”-nak nevezi. Ezt a legkeményebb és legkedvetlenebbül végzett munka közben sem lenne szabad elfeledniük sem a szólistáknak, sem a zenekari művészeknek.

2 Szívem melengető érzés volt hallgatni azt a lelkes tapsot, amellyel a **Nemzeti Filharmonikus Zenekar** élére álló Kocsis Zoltánt köszöntötte október 9-én a Klemperer-bérlet 1. estjének közönsége. Már csak ezekért a pilanatokért is érdemes koncertre járni, olyan korban, amikor a kultúra térvészése nyilvánvaló. Ilyenkor megbizonyosodhatunk afelől, hogy még semmi sincs veszve ... talán... remélhetőleg.

A Beethoven-Mozart est grandiózus műsort ígért. Az István király – nyitány az utóbbi időben (ki tudja, mi okból, talán csak egyeztetés hiányában) több zenekarunk műsorán is szerepel, úgyhogy a gyakori-rendszeres koncertlátogató már-már repertoárdarabként tarthatja számon a vitathatatlanul hatásos nyitószámot. Utána következett a legtöbb elgondolkodásra készítő műsorszám: a G-dúr zongoraverseny. Merthogy, ennek II. tételében a zenekar és a szólista párbeszédek mintegy tudathasadásos állapotba kell kerülnie annak, aki hangszere mellől irányítja az együttest. Vagy mégse?

Éppen az érdeklődés eme reflektora inspirálhatta a zenekart a hangverseny legnagyobb teljesítményére: ez volt az a tétel (s a versenymű az a műsorszám), amelyben leginkább adták/adhatták önmagukat a muzikusok. Kiderült: ha kell (ha van rá igény!), képesek önálló munkára, teljesítményre, és pedig úgy, hogy nyilvánvaló: nemcsak hallják, hanem hallgatják is egymás játékát. (Itt és most!) Ráadásul: a kamarazenei érzé-

kenység magaslatán voltak képesek együtt-lélegezni a szólistával, s ezáltal felforrósodott légkört teremteni.

Tehát: itt történt meg a csoda, ami ideális esetben akár állandósulhatna is, hiszen minden feltétel adott hozzá. A képzett játékosokból álló zenekar és az igényes karmester. Merthogy Kocsis kétértelműen igényes, koncepciózus dirigens. (Eljátszottam a gondolattal, milyen lenne, ha „NB II-es” együttes élére állna... szerintem eredményes varázsló lenne, s korábban elképzelhetetlen teljesítményt tudna kihozni bármilyen együttesből. Mert plasztikusan közvetíti elképzeléseit, s a nagyformát mindenekelőtt szem előtt tartó koncepciója bevilágító erejű lenne a szólamokban botorkálók számára is.)

Először a karmesterről: Kocsis láttatóan és láthatóan élvezti a zenét. Sajnos – és egyben érthetően! – nem a felcsendülő hangzást, hanem magukat a kompozíciókat. Arcjátékát követve, akár halláskárosultak számára is teljes értékű zenei élményt képes adni. Ám ezzel az előadónak nemigen segít: ők „teszik a dolgukat”, szófogadóan lejátszanak a kottából szinte mindent – de mindaz, amit megszólaltatnak, szinte rajtuk, személyiségükön kívül történik. Kérésre, utasításra teljesítenek – s közben mintha nem is érintené meg őket az általuk létrehozott hangzás szépsége. Ettől a passzivitástól szabadultak meg, amikor a kettős funkcióban szereplő Kocsisnak manuálisan sok tennivalója akadt. (Meggondolgotató viszont, hogy vajon kihalt-e belőlük a zeneévezetnek az intenzív igénye, merthogy a műsorszámok egymásutánjában olyannyira különböző volt a „jelenlétük”.)

A Mozart-féldőben kisebb létszámmal szerepelt a zenekar. A Szabadkőműves gyászzenében a ritkán hallható hangszínekben való gyönyörködést nagyban akadályozták a fúvósok intonációs pontatlanságai. Kisebb súllyal esik latba az intonációs bizonytalankodás a gyakrabban hallható darabok esetében. A koncert záró műsorszám a kései, „nagy” Esz-dúr szimfónia volt – melynek hatásából sokat elvett a finale indokolatlan tempóválasztása. Az érthetetlenül gyors tempó öncélú virtuozkódást eredményezett, ami önmagában is bizonyította, hogy az interpretátorokat nem a megszülető hangzás édeklí. Aki először találkozik ilyen szélsőséges tempóválasztással, azt persze lenyűgözi, elkápráztatja a hangszere (vonós!) per-

fekciónak ez a magas foka – de nem mindenki cseréli fel szívesen rajzfilm-figurákra az emberek által megjeleníthető színdarabokat. Néha már-már parodisztikusan rajzfilm-kísérőzenének hatott, legalábbis a vizuális beállítottságú hallgatók számára. Rossz lenne arra gondolni, hogy a zenészek olyan mértékben unják a mozarti muzsikát, hogy ilyen „pótcselekvésben”, mennyiségi-tempóbeli rekord-beállításban lelik csak örömlüket.

A sokat-tudás potenciális készletéből tudatosan-tervszerűen gazdálkodva kelleme válogatni; de mindig úgy, hogy az eredmény valamennyi résztvevő számára valódi örömforrás legyen.

3 Az Operaház októberi műsorában Solti-émlékkoncertként feltüntetett rendezvény a hónap talán legrepresentatívabb zenei eseménye volt a fővárosban. 20-án, Solti György (azaz Sir Georg Solti) 90. születésnapjának előestéjén az Operaházban, tehát abban az épületben, ahonnan világhódító útjára indult (1938-ban a Figaro házasságát vezényelte itt), olyan koncertet rendeztek, amelynek szereplő- és műsorválasztása megannyi szállal kapcsolódott a világhírű dirigenshez. A Solti-Alapítvány jóvoltából valóban országhatárainkon messze túlmutató figyelmet kapott a hangverseny.

Az emlékest fél 8-kor kezdődött, ami csak azért sajnálatos, mert a „tömegközlekedők” jelentős része így nemigen tudta kivenni részét a műsor-záró tetszés- és köszönetnyilvánításból. Mindazonáltal, már 7 óra előtt étellel telt meg a foyer, elsősorban a külföldi csoportoknak köszönhetően. Ráadásul ezúttal biztosra vehettük: ők nemcsak az Operaházat megtekinteni jöttek olyankor, amikor látni- és hallanivalót is találnak – Solti emlékének kívántak adózni; s akik esetleg először jártak itt, azoknak módjukban állt alaposabban megismerni a patinás épületet.

A Magyar Állami Operaház Zenekara lett a „kiválasztott”, ők voltak az egész est állandó szereplői. Ligeti András vezényletével Mozart: Figaro-nyitányával kezdődött a nagyszabású program, majd Pauk György, később Vásáry Tamás játékát kísérték. A második részben Bartók

egyfelvonásosa, A kékszakállú hercegvára került koncertszerű előadásra, Sass Sylvia és Kováts Kolos szereplésével. Monumentális műsor, ráadásul – az emlékest-jelleget erősítendő – „szöveges rész” is járult hozzá. Bogyay Katalin remek háziasszonya volt az estnek, Görgey Gábor miniszter úr ünnepi beszéde emelkedett légkört biztosított, ugyanakkor a kétnyelvű interjúkkal „színezett” program személyes jelleget kölcsönzött az estnek. A közönség minden tagja szinte megszólítva érezhette magát, a jól megválasztott témák valóban „többletet” adtak. És feledhetetlenül kedves gesztus volt, ahogy Lady Solti a hangsúlyozottan neki (tehát nem a nagy muzsikos özvegyének) szóló kitüntetés átvételekor megszabadult pazar gyöngysorától, mint lejárt kelléktől – hogy helyére a Magyar Köztársaság Középkeresztye kerüljön.

A szólisták nemcsak személyesen ismerhették Soltit és dolgozhattak vele, de baráti kapcsolatról árulkodtak a felidézett emlékek.

Solti minden bizonnyal örült volna ennek a születésnap ajándéknak. Vagyis, a személyét-munkásságát elismerő, tiszteletadó megemlékezésnek. Hogy zeneileg hogyan értékelte volna a produkciót, az már csak azért is a sci-fi birodalmába tartozik, mert minden bizonnyal másképp szólt volna sokminden, ha lelkesítő jelenlétét érezhették volna az előadók.

A nyitány a hangütést adta meg – mindössze ennyi lett funkciója. Megérkeztek a késők, több-kevesebb zajjal elhelyezkedtek, s „összerázódott” az együttes. Mozart zenéjének hallgatása közben ezúttal elkalandozhatott a tekintet, a figyelem – az ismert muzsika aligha kötött le bárkit. Hosszú távra spórolta ki érdeklődését a publikum, s ez még csak afféle „bemelegítés” volt. Pedig voltaképp minden a helyén volt; a pianók halkán, a forték hangosan szóltak, sistergett a sok tizenhatod a vonók alatt – de hiányzott még az a „szellem”, ami odafordulásra készítette volna a hallgatót.

Ez a protokolláris légkör azonnal megszűnt, amikor megjelent Pauk György. Maga irányította a zenekart, pontosabban, vonójának íves mozdulataival intenzív énekésre készítette a muzsikusokat. Megintcsak kiderült: együttes-vezetői feladat az is, hogy kihozzuk a játékosokból a zenélő-kedvet. Nem pontosabban játszottak, mint korábban, hanem előbb-utóbb. És amikor szólista-fel-

adata mellett szinte rátekinthető se volt módja Pauknak a kíséretére, akkor is minden a helyén volt. Valamennyi előadó indíttatva érezte magát, hogy együttlélegezzen, együtt-muzsikáljon a szólistával. Sőt, olyan érzékenységgel kísérték, ami az egész est folyamán egyedülálló volt. (Nosztalgikusan gondoltunk vissza erre az est második részében!) És amikor a partitúra értelmében párbeszéd szerepelt a szólamok között, mindenki teljes intenzitással, értőn vette ki részét annak megszólaltatásából. A földszint utolsó sorából szabad szemmel nem mindenki lát élesen a színpadig – abban viszont nem lehetett tévedni, hogy a lírai-oldott pillanatokban mosolyogtak (!) a játékosok. Éspedig nem a közönségnek, hogy mindenki tudja, mihez kell tartania magát – hanem őszintén-szívből, az éppen megszülető szép hangzások szinte spontán reakciójaként (Mozart: E-dúr Adagio, K. 261 és C-dúr Rondo, K. 373).

Furcsa idő-játék lehetett ez a koncert Vásáry Tamás számára. A sokáig Londonban élt zongoraművész műsorán hosszú évtizedek óta szerepel Liszt A-dúr zongoraversenye. Amikor újabb fejezettel gazdagítja a műnek a saját maga általi interpretáció-történetét, ott kísérhet a távoli és közeli múlt megannyi élményemléke (az egyik Solti-vezényelte előadás sztoriját megosztotta hallgatóságával is) – és külön „játék” lehetett számára az a szituáció, hogy megintcsak karmesterrel muzsikálhatott együtt. Az utóbbi évtizedekben zenekarait zongora mellől irányító, a fiatalabb generációk által akár elsődlegesen karmesternek tarott művész feladata ezúttal több is lett, meg kevesebb is. Aligha jelenthetett számára megterhelő feladatot, hogy figyelnie kell a karmesterre (évtizedekig ilyen szituációban volt zenekari estek szólistája!) – de mégis, mindegyre számolnia kellett azzal, hogy nem kizárólag tőle függ a zenei történések menete (alkalmazkodóképességet illetően aligha találhatott volna jobb partnert Ligeti Andrásnál). Így több „ideje” maradt arra, hogy szólamával foglalkozzon – ami viszont nem jelentett kizárólagosságot. Minden bizonnyal nagy örömet okozott a zenekari muzsikusoknak azzal, hogy szinte kamara-partnernek tekintette a nagylétszámú együttest. Mindenesetre, az ünnepi légkör, a szokatlan helyszín (NB., a zenekarnak is, merthogy ezúttal nem az árokban, hanem a pódiumon foglaltak helyet) és meg-

annyi tényező összjátékának eredményeként, ezúttal nem a lírikus-bensőséges pillanatok jelentettek maradandó élményt. És megintcsak megtapasztalhatuk: Vásáry kortalan interpretátor, annyi fiatalos hévvel, rajongó lelkesedéssel tudott játszani, hogy arra kellett gondolnom: bárcsak látná (és hallaná) sok olyan, nála akár jóval fiatalabb hangszeres, akinek produkcióit máris a kiégés, a kiüresedés veszélye fenyegeti. A vérbeli muzsikusz számára nincs, nem lehet „lerágott csont” egyetlen mű sem, pusztán azért, mert az előadó szerint már kevés új megoldandó feladatot tartalmaz a számára.

A kékszakállú herceg vára énekeseinek kiválasztását nosztalgikus szándék indokolja: az 1979-es nagysikerű londoni előadás emlékét szándékozták megidézni. A nézőtérén talán olyan angliai vendégek is ültek, akik annakidején az interpretáció-történet ama ritkaságából részesülhettek – érdemes lenne tudni, rájuk hogyan hatott a múlt-idézés. Aki a híres londoni előadásból készült TV-filmet ismeri, hasonlóképp „elfogult” hallgató. De voltaképp mindnyájan kritikátlan attitűddel közeledhetünk csupán! Újrahallgattunk egy ismert-szeretett, értékes művet, s ez jelentett annyi örömforrást önmagában is, hogy ne sportteljesítményt várjunk a több mint két évtizede oly nagy sikert aratott művészekről. A zenekar számára – gondolom – mindig új élmény forrása, ha koncertszerűen szólaltathatja meg az egyfelvonásost. Ligeti a legkülönbözőbb együtteseknek vezényelte már – de akár első találkozása egy zenekarral, akár „újrajátzás”, az időközben realizált Kékszakállú-előadások (netán a közben hallott interpretációs élmények) tapasztalatával gazdagodva, egyaránt inspiráló lehet.

A problémákat persze nem lehet nem észlelni; tudomásul kell venni, hogy a misztériumjáték két főszereplője mégiscsak a két énekes, tehát a legkidolgozottabb kíséretnek is csak az lehet a szándéka, hogy árnyalt-differenciált háttérrel biztosítson számukra, amely előtt ki-domborodhat az énekesek szólama. A dinamikai erőviszonyok kedvezőtlennek tűntek, bár Kováts Kolos nemes dikciója – rövid fáradási szakaszt leszámítva – általában diadalmaskodott. Nehezebb volt a helyzete Sass Sylviának, akinek szólamát az azonos regiszterben játszó hangszeresek néha erősen veszélyeztették. Érdekes, hogy amikor problémátlan volt

az összjáték, olyankor erősítették fel Sass énekének kifejezőerejét gesztusai – míg a dinamikailag szinte reménytelen helyzetekben nemcsak hogy nem segítettek, de feltehetően azt a hamis illúziót keltették az énekesnőben, hogy a hang (hangerő és szövet) egyenértékűen helyettesíthető mozdulatokkal.

Az előadás összképe mindenképp pozitív: a valamennyi résztvevő felkészültsége akkor is érezteti hatását, ha a koordinálás kívánnivalót hagy maga után. Ilyenkor a kompozíció egészének vonalvezetése érvényesül, s mégiscsak képes átfogó élményt adni az interpretáció.

A koncert értékét mi sem jelzi jobban, mint hogy nem hosszát, hanem tartalmát-tartalmasságát érzékelték a nagylétszámú közönség, s inkább az élménybe, mint a figyelésbe-figyelembe fáradt bele, amikor fáradhatatlan tapssal fejezte ki háláját az értékes estért.

4 Bár néha úgy érezzük, a protokoll, a jubileumok megünneplése túlságosan is előtérbe kerül, kénytelenek vagyunk regisztrálni, hogy még így is viszonylag kevés lehetőség jut egy-egy nem-budapesti zenekarnak, hogy olyan fővárosi szereplésre, amikor szinte eleve biztosított az érdeklődés és figyelem reflektorfénye.

Ilyen alkalom kínálkozott a **Győri Filharmonikus Zenekar** számára október 22-én: ők léphettek fel a Liszt Ferenc születésének 191. évfordulója tiszteletére rendezett koncerten a Zeneakadémia Nagytermében. A Budapesti Zenei Hetek keretében, a Filharmonia Budapest Kht. Rendezésében (társrendező a Zeneakadémia és a Liszt Ferenc Társaság) az Egyetemi bérlet 2. koncertjének közönsége várta szereplésüket. A műsor önmagában is figyelemreméltó: két szimfonikus költemény (a Hungária és a Les préludes) között Liszt két méltán népszerű zongoraversenyének, az A-dúr és az Esz-dúr koncertnek egy esten való megszólaltatására vállalkozott az Utrechti Nemzetközi Liszt Zongoraverseny győztese és közönségdíjasa, Jean Dubé. A méltán nagy érdeklődésre számot tartó est dirigense Medveczky Ádám volt.

A nemzetközi Liszt-lemezfelvételek díjkiosztója után került sor a koncertre,

amely vegyes érzéseket ébresztett. Az, hogy már az első műorszám gikszerrel induljon, nem igazán biztató kezdet – ezután azonban szinte végig minősíthetetlenül szerepelt a zenekar fúvós-gárdája. Amikor (leginkább a fafúvók köréből) szép megoldást is hallhattunk, még kirívóbbnak tűnt a hivatásos együtteshez mindenképp méltatlan fúvós-színvonal. Ilyesmire még otthon, netán „tájoló” harkonon sem kerülhetne sor, nemhogy frekventált fővárosi szerepléskor (s ha a főváros nem tűnne elég vonzósnak, érdemes lenne tekintettel lenni a nagymúltú Zeneakadémiára – hogy a falak az elmúlt öt-negyed-évszázad során sok mindent kibírtak, az tény; de azért nem kellene a túrérdetartást feszegetni...).

Már tapasztalhattunk Budapesten a díjnyertes francia szólistának, aki pianisztikusan leginkább Kassai István játékát idézi emlékeztünkbe; a minden hangért felelősséget vállaló, a részletekkel is maximálisan törődő interpretáció az újtechnika kidolgozottságának bizonyítéka – ugyanakkor Dubé sohasem veszett el a részletekben, szólamával mindig valahonnan-valahová igyekezett. Amivel adósunk maradt, az a „zongora-oroszlánoktól” (Hollandiában így nevezik azokat a jellegzetes virtuózokat, akik monumentális feladatok hatásos teljesítésére vállalkoznak) megszokott fölényesség. Jean Dubé a mikrostruktúrák iránt is érzékeny mesterember – de eszköztárából hiányzik a plakátfestésre is alkalmas, hosszú-szűrű ecset, amellyel akár vázlatosan, de távlatokat képes ábrázolni, vágyakat-ábrándokat, túl a mindennapi történések dokumentarista ábrázolásán.

Irigylésre méltó profizmusra vall az a biztonság, amellyel mindkét koncert szólistát előadta – ám hiányzott az a gesztus, amellyel időnként mintegy regisztrálta volna, hogy elégedett a korábban megvalósítottakkal, s egyáltalán, örömét leli a hangzásképből. „Füldugós szirén”, aki mintha nem lenne kíváncsi a saját bűbajos énekére...

Ilyen szólistával a zenekarnak szinte „életbiztosítás” játszani; Medveczky Ádám szemmel láthatóan átadta magát a liszti muzsika hangulatának – s mintha érzéketlen lett volna az iránt, hogy zenekara érzelmileg-hangulatilag képtelen követni őt.

Régóta nem hallottam a Győri Filharmonikus Zenekart, így nagy elismeréssel fogadtam a vonóskar jelenlegi állapotát.

Játékukkal szemléltetni lehetne, hogy a nagyzenekari hangzás gerincét a vonósok képezik, s hozzájuk a különböző stíluskor-szakokban módosult súllyal-ranggal társulnak a fúvósok (és sietek leszögezni: nem a fúvósok „gyengélkedése” miatt, hanem önmagában is jó formában lévőnek kell minősíteni a vonóskart). Bizonyos szempontból minden a helyén volt; akár urtext-kottaképet berendezhetnénk dinamikai jelekkel a játékuk alapján. Csak hogy ez a kitűnő „izomállapot” nélkülözze a zeneiség személyes jellegét: a zenekar a karmester szófogadó, sőt, készséges bűvészinasa volt, önálló – azaz személyes meggyőződésen alapuló – zenélés nélkül. Magas színvonalon teljesítették a karmesteri kéréseket-elvárásokat (s ez sem kis teljesítmény – minden bizonyítással Medveczky zenekarnevelő munkájának eredménye), de mintha őket magukat nemigen érintette volna produkciójuk (a munkával s nem a teljesítménnyel foglalkoztak). Hogy a zenekarban kitűnő muzsikusok – is – ülnek, annak fényes bizonyítékát adta a szóló-csellista, aki a zongorista inspiráló-inspirált partnerévé tudott nemesedni.

Nem tudhatom, miből adódik ez a lelki passzivitás a szokatlan színhely, a mindig kevés próba-lehetőség, a biztonsági megoldásokra törekvés feltehetően közrejátszott abban, hogy a produkció nem tudott átütő erővel hatni. Márpedig, amikor a technikai feltételeknek ennyire eleget tesz egy apparátus (elsősorban megintcsak a vonósokra gondolok), akkor legalább néha, egy-egy tétel vagy formarész, netán tematikus szakasz erejéig érdemes „kockáztatni”, elengedetten-oldottan muzsikálni. Olyankor élesebb a hallás – és amennyiben a megszólaló zene tetszésre talál, szárnyakat kaphatnak a muzsikusok és képesek lehetnek saját reális képességeik korlátait meghaladó produkciókra. Ezzel maradt adósunk a Győri Filharmonikus Zenekar, s ez már csak azért is sajnálatos, mert ki tudja, mikor lesz lehetőségük legközelebb ilyen exponált fellépésre.

5 A **Budapesti Filharmoniai Társaság** Zenekara három bérleti sorozatot hirdetett meg a 2002/2003-as évadra; a Dohnányi-bérlet első koncertjére október 28-án került sor. A zenekarral rendszeresen együtt dolgozó Kesse-

lyák Gergely vezényletével három határos mű szerepelt a műsoron: Muszorgszkijtől az Egy éj a kopár hegyen című szimfonikus költemény, Schönberg talán legnépszerűbb szimfonikus kompozíciója, a Megdicsőült éj, valamint Berlioz „örökzöldje”, a Fantasztikus szimfónia.

A nyitó és záró műsorszám programja hasonlóságot mutat, s mindhárom darab közös nevezője az „éjszaka” lehet. A keretező művek ismertnek, várhatóan tetszést aratónak tekinthetők, míg Schönberg műve komoly feladat elé állítja az előadókat csakúgy, mint a hallgatókat.

A 19. század utolsó esztendejében komponált vonósszextett zenekari átdolgozása ambivalens fogadtatásra számíthat mindmáig; aki abból indul ki, hogy szerzője a „dodekafónia” megteremtője (s ezenkívül talán nem is tud róla semmit), a hagyományos zenei hangvételeket kérheti rajta számon, még akkor is ha korai művei – köztük a most elhangzott is – még maximálisan eleget tettek a posztromantikus ízlésvilág követelményeinek. Tehát, az előítélet mindmáig veszélyeztetheti, hogy a mű ténylegesen hasson. (Aki elfogulatlanul, előítéletmentesen hallgatja, könnyen behódol e hangzásvilágnak.)

Néha szándékukkal homlokegyenest ellenkező hatást érnek el az ismerhetők is, amennyiben eleve, mintegy bocsánatkérően mentegetik a szerzőt és zenéjét. Ezúttal szerencsés volt a körülmények összjátéka; aki eljött a koncertre, a műsor egésze iránt érdeklődött. Öröm volt hallani az őszinte, elismerő tetszésnyilvánítást közvetítő tapsot.

Aki – mint e sorok írója – ritkán hallgat koncertet az Operaházban, azt már a remek akusztika is elvarázsolta. Talán nem mindenhol uralkodnak olyan ideális hangzási körülmények, mint amilyenek az I. emelet 8. páholyában érvényesültek – mindenesetre, itt komolyan kellett koncentrálni a hallgatnivalóra, hogy a műsorszámok ismerője ne csak a szép hangzásokban gyönyörködjék.

Túl az akusztikai élményen, megelégedésre adtak okot az előadók is, habár talánlhattunk olyan kifogásolnivalót, amin igazán könnyű lett volna segíteni.

Például, az Éj a kopár hegyen előadása során szívesen száműztem volna azt a belső nyugtalanságot, amit a néha indokolatlanul meghajtott tempó hívott életre.

A tétel leíró-ábrázoló jellege kerül veszélybe, ha érzelmi reakciók fűzésével transzformálódik. Különösen sajnálatos a hajszoltság olyan akusztikai körülmények között, amikor nem kellene attól tartani, hogy unalmassá válhat az előadás. Nem mellőzhető viszont az intonációra irányuló igényesség – a mélyvonósok (leginkább a bőgők) nyilvánvalóan meghatározott hangmagasság megszólaltatására alkalmas hangszerek – nem elégedhetünk meg önmagában a karakterisztikus hanghatással, amikor szinte hangszíneffektussá nivellálódik a szólam egy-egy részlete.

Nem tudom, mióta tartja repertoárján Schönberg e művét a zenekar, de remélem, hogy még sokáig fogják játszani. Merthogy most olyan állapotban van a darab, amin érdemes dolgozni, s a hátralevő finomító munka őszinte öröme lehet az előadóknak is.

Általánosságban elmondható, hogy a közönség már így is megszerette a darabot – nem kell tartani a továbbiakban értetlenkedő fanyalgástól. Érdemes lenne tehát megerősíteni bennük azt az érzést, hogy Schönberg zenéje hozzájuk is szól (vagyis korántsem a kiválasztottak szűk körére tartozik), s a minőség javításával szinte észrevétlenül hozzá lehetne édesgetni a publikumot a 20. század első felének immár a zenetörténet szűrőjén is értékesként fennmaradt kompozíciójához.

És, valljuk meg, azért a zenekarnak is van mit felfedeznie ebben a hangzásvilágban. Kesselyák Gergely biztos kézzel tartotta együtt a nagylétszámú vonóskart; a továbbiakban – mivel a hangokkal és az együtt-játékkal egyre kevesebb gond lesz – fokozott mértékben koncentrálni a kifejezőerőre, a tartalom minél mélyebb kiaknázására. Tehát, hogy ne csak időnként legyenek elhíthető erejűek a gesztusdallamok, hanem sikerüljön elérni, hogy egyetlen közömbös hang se szólaljon meg, és bármely léptékben gondolkozva, kizárólag értelmes folyamatokat közvetítsenek a szólamok. Tehát, az elmélkedő-elgondolkozó folyondár-dallamok mindegyike csakúgy megformált legyen, mint ahogyan érzelmi-indulati töltéssel kellene megtölteni a rövid gesztus-fordulatokat is.

Ahogy erősödik a játékosok szólam-tudása, úgy válhat mind felszabadultabbá a karmester, akinek felelőssége-feladata ettől kezdve hihetetlenül megnő: tőle függ, hogy milyen mértékben lesz maximalista

– vagy megmarad a hangok többé-kevésbé arányos („langyos”) lejátszásának biztonságos övezetében. Ez a partitúra hihetetlen intenzitást bír ki (sőt: vár el!), s a részletező értelmezés bizonyára lelkesítően hat majd az előadókra.

Részben talán épp ellenkező irányból kell közeledni a Fantasztikus szimfóniához. Itt már nagyon is tudják a játékosok, hogy miről szól a darab – éppen ezért hajlamosak arra, hogy elnagyolják a kifejezést. Nem szabadna elfeledkezniük arról, hogy ülhetnek olyanok is a nézőtérben, akik most hallják először – élőben – Berlioz e remekét. Tehát sohasem szabad csupán mintegy jelzésszerűen felvázolni a karaktereket. A rutin által – többé-kevésbé – kiüresedett hangzás csak azokat „nem zavarja”, akik a mű ismeretében szinte csak a történések felelevenítése érdekében (kis túlzással azt mondhatnánk: emlékeztetik felfrissítésére) „mankóként” veszik igénybe a ténylegesen felcsendülő muzsikát.

Az megint a karmester felelőssége, hogy hogyan osztja meg figyelmét a szólamok között; voltaképpen felesleges vizuálisan is megjeleníteni, látványosan együtt-lélegezve, a dallam-szólamokat. Aki dallamot játszik, általában tisztában van feladatával – sokkal hasznosabb ilyenkor a dallam érvényesülését segítő alappal (basszus) és háttérrel foglalkozni. Amit jogosan hiányoltam az est folyamán: a leginkább a zenekar együtt-tartására koncentráló (elsősorban a tempóegység biztosítására törekvő) dirigens nemigen kívánt aktívan beavatkozni az éppen megszülető hangzásképbé. És ami kifejezetten csalódást keltett – éppen, mert az előzmények hallatán többet vártam –, az a Bál tétel táncos lejtésének kevésbé kielégítő volta. Attól a zenekartól, amely más esteiken rendszeresen balettzenét is játszik, mindenképp több mozgásélményt várnék el – annál is inkább, mivel szimfonikus műben játékkal nekik kell pótolni a máskor a táncosok által vizuálisan megjelenítetteket is.

6 A Filharmónia Jubileumi Bérlet 4. (utolsó) koncertje egyben a Budapesti Zenei Hetek záróhangversenye volt október 30-án. Telt házat vonzott Barbara Hendricks zenekari Mozart-estje, amelyen kíséretéről a **Matáv Szimfo-**

nikus Zenekar gondoskodott, Christian Benda vezényletével. Vitathatatlan, hogy ez a rendezvény a hónap egyik méltán legfrekvenciáltabb zenei eseménye volt.

Sokan akkor tanulták/tanultuk meg az énekesnő nevét, amikor 1985-ben Bernstein Kaddish-ának szólistájaként lépett fel a Budapest Sportszarnokban. Aztán felvételei jóvoltából volt részese mindennapjaink zenei élményeinek-eseményeinek, majd a közelmúltban Britten-tolmácsolásával növelte rajongóinak táborát. Mozart-interpretátorként felvételeiről ismerjük, melyekkel ugyancsak magasra állította a mércét. És most előtűnik, fülünk hallatára ismételte meg a csodát, perfekt-átélt énekléssel. Az Idomeneo-nyitány után Iliaként mutatkozott be (az I. és III. felvonásból énekelt), majd a Balettzene (K.V. 367) után a „Misera dove son” koncertáriát tűzte műsorára. Az est második részében a Figaro házassága nyitányát követően a után a Grófnőt idézte (a II. és III. felvonásból), majd a Don Giovanni nyitány után a Bella mia fiamma koncertáriával fejezte be a meghirdetett műsort. A méltán megérdemelt vastapsot megköszönve, Fiordiligi áriájának tökéletes megszólaltatásával fokozta bámulatunkat – majd a cappella énekével még tovább fokozta a már-már fokozhatatlannak tűnőt: a Pete Seegers protest songjából ismert „We shall overcome” dallamával búcsúzott. A szívből jövő szabadság-himnusz megrendítő erejű fohásza („Oh, freedom”) után nem lehet mást tenni, mint most már a további ráadások nyilvánvaló reménye nélkül is hosszasan ünnepelni a sztárt, akit nem hírneve, hanem rendszeresen magas nívójú fellépései alapján, a szó nemes értelmében nevezünk – jobb híján – így.

Teljesítménye: csoda; elemzése, bármiféle mikroszkópikus boncolgatása sem vezetne közelebb „titkának” megfejtéséhez. Az első hangjától (sőt, talán már megjelenésétől kezdve) megfellebbezhetetlen bizonyossággal éreztük, hogy amit megszólaltat, az „így van”. Tehát, hogy ezek az áriák kizárólag így és csak így képzelhetők el. Ilyen érzetet-meggyőződést csak a legnagyobbak tudnak kelteni – s az az érdekes, hogy ha különböző fellépéseken másként szólaltatják meg ugyanazt a művet, minden esetben elhittetik velünk interpretációjuk kizárólagosságát. (Pedig hogy mennyire nem „evi-

dens” az ilyesfajta előadás, ahhoz elég – ünneprontásként – más előadóval is meghallgatni az adott művet.)

Hendricks gyönyörködtető jelenség, és színpadi viselkedése is példamutató. Nincs egyetlen felesleges mozdulata, minden gesztusának értelme, jelentése van. Fegyelmeltsége mögött azonban érzések rejlenek és indulatok feszülnek; s adandó alkalommal annyit mutat meg belőlük, amennyit a zene megkíván. Hendricksnél nincsen „pótcselekvés”, minden „játékot” a hangjával jelenít meg. Kifejezési skálája szinte végtelen: ha kell, drámai hősnő, máskor szívhezszólóan lírai. És közben a szöveg mindig tökéletesen érthető!

Ilyen szólistát kísérni: nem munka, hanem kitüntetés, megtiszteltetés. Tisztában lehetett ezzel a Matáv Szimfonikus Zenekar, amikor igyekezett felnőni (többnyire eredményesen) ehhez a feladathoz. Christian Benda változatos, méreteiben „sarkított” mozdulataival dinamikai szélsőségeket provokált, s ennek eredményeképp érzelmektől-indulatoktól fűtött recitativo accompagnatòt hallhattunk. Olyan árnyalt hangzó háttér jött létre, amelynek előtérben jól érvényesülhetett a plasztikus szóló az áriákban is.

Sztárok ária-estjein bevett szokás, hogy zenekari számokkal, közjátékokkal biztosítják a szólistának a pihenési lehetőséget – ilyenkor a közönség jobbra türelmesen várja az énekes újbóli megjelenését. Ezúttal hálátlan volt a Matáv helyzete-szerepe; nehezen múltak a percek a „töltő”-számok alatt – s valószínűleg ők is érezték a helyzet fonákságát, mert ilyenkor teljesítményük jócskán alatta maradt annak, amit kíséreként produkáltak. Többnyire a rutin győzedelmeskedett, ledarálták a játszanivalót, de lélekben messze jártak. Amivel ezúttal is a legkevésbé tudtam kibékülni, az az I. hegedű szólamának indifferenciája. Mintha nem is törekednének értékes-nemes hangok képzésére – szerencsére, időnként magával ragadta őket a kifejezés heve, s ha ettől nem is lett nemesebb a hang, de legalább érezhettük, hogy történik valami. A fúvósok a Matáv-zenekar más koncertjein is jellemző biztonsággal játszottak, s szóló-állásokban alkalmunk volt gyönyörködni a felelőségteljes muzsikálásban.

Fittler Katalin